

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ**

**БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ
И ПРЕТЊЕ РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

ДИПЛОМСКИ РАД

Ментор:

Проф. др Зоран Драгишић

Студент:

Ивона Ранђеловић 366/17

Београд, 2022. године

САДРЖАЈ

1	АПСТРАКТ.....	4
2	УВОД.....	5
3	ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА	6
4	ВОЈНИ ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ	10
	4.1 Оружана агресија.....	10
	4.2 Оружана побуна	11
5	НЕВОЈНИ ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ	12
	5.1 Сепаратистичке тежње	13
	5.2 Тероризам	14
	5.3 Екстремизам.....	16
	5.4 Саботажа и диверзија	18
	5.5 Организовани криминал.....	19
	5.6 Асоцијална понашања (наркоманија)	22
	5.7 Епидемије и пандемије.....	23
	5.8 Угрожавање животне средине	24
	5.8.1 Климатске промене.....	25
	5.8.2 Енергетски изазови, ризици и претње	28
	5.9 Техничко-технолошке несреће	29
6	ЗАКЉУЧАК.....	31
7	ЛИТЕРАТУРА	32

1 АПСТРАКТ

У оквиру овог рада бавићемо се безбедносним изазовима, ризицима и претњама које прете да угрозе Републику Србију и нанесу јој штетне последице. Дефинисаћу све основне појмове од значаја за безбедност и сигурност државе, као и на који начин и којим средствима безбедност наше државе може бити угрожена. Такође, говорићемо и о мерама превенције и спречавања безбедносних изазова, ризика и претњи Републици Србији.

Кључне речи: безбедност, безбедносни изазови, безбедносне претње, безбедносни ризици, мере превенције.

2 УВОД

Још од давнина, са појмом „безбедност“ повезивани су појмови који се односе на изазове, ризике и претње. Насупрот безбедности, што означава стање одсуства угрожености тј. стање сигурности, налазе се облици угрожавања који прете да угрозе безбедност и нанесу одређене последице грађанима, материјалним средствима и/или самој држави.

Република Србија свакодневно се суочава са различитим изазовима, ризицима и претњама из области политике, економије, екологије, културе и других области, наносећи различите облике последица и тиме угрожавају стабилност и сигурност заједнице, државе у целини. Сви безбедносни изазови, ризици и претње који угрожавају Републику Србију дефинисани су најопштијим документом – Стратегијом националне безбедности Републике Србије. Стратегија националне безбедности спроводи заштиту националних вредности и интереса Републике Србије кроз очување суверености, територијалног интегритета, војне неутралности и кроз бригу о свом народу. Различите околности доприносе настанку изазова, ризика и претњи по безбедност државе. Сматра се да су највеће претње на међународном плану тероризам, организовани криминал и облици екстремизма. Многи финансијски проблеми на тржишту утичу значајно на економију, па и стање безбедности наше државе. Појава све већег броја миграната као и преласком људи из села у градове доводи до угрожавања социјалне сфере државе. Поред тога, не смемо заборавити на климатске промене и дефицит природних ресурса, који представљају узроке повећаног броја сукоба за водом, храном и енергентима.

Циљ овог рада је да јасно дефинишемо појмове који представљају потенцијалне узроке настанка штетних догађаја према нашој држави и које су то мере које треба предузети у циљу спречавања настанка истих или отклањању последица штетних догађаја.

3 ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

Дефиниција безбедности мењала се временом, те да бисмо одредили прецизну дефиницију безбедности државе, морамо дефинисати и сам појам државе. Појмови држава и друштво су уско повезани, толико да је данас готово немогуће замислити државу без друштва. Сматра се да је употреба појма државе почело да се користи појавом Макијавелија и његовог политичког деловања. Постоје много различитих схватања овог појма, много неслагања због сложености природе државе, те је одређење конкретне дефиниције посебно тешко. Поједини аутори, са аспекта ужег гледишта, повезују државу са државним апаратом, тј она представља хијерархијску организацију састављену од индивидуалних и колективних носилаца државне власти¹. Насупрот томе, са ширег становишта, држава обухвата друштво у целини односно територију и становништво. Када говоримо о савременом добу и концепту државе, истичу се две дефиниције које су допринеле модерном дефинисању појма државе. Прву дефиницију дефинисао је Маркс, према својој марксистичкој политичкој теорији и она гласи „држава је инструмент у рукама владајуће класе, којим та класа остварује свој посебан интерес, представљајући га идеолошки као интерес државе и друштва²“. Са друге стране, Вебер дефинише државу као „политичку организацију са карактером јавне установе, чији управни апарат с успехом полаже право на монопол легитимне физичке принуде за одржање поретка на одређеној територији“. Генерално говорећи, државу представља политички поредак који се састоји из три неизоставна елемента: територије са одређеним границама, становништва које живи на тој територији и суверене власти. Једна од најзначајних функција државе је безбедносна функција. Она обезбеђује сигурност и заштиту друштва унутар државе и штити своје националне интересе. Такође, има улогу у очувању територијалног интегритета, суверенитета и независности државе. Појам безбедности мењао се временом, те се данас проширио са војног на многе друге секторе и тиме допринео појави многих нових изазова, ризика и претњи. Безбедност можемо дефинисати као стање одсуства угрожености тј стање сигурности. Према дефиницији Бузана безбедност је „тежња ка слободи од претњи“.³ Он је био представник Копенхашке школе, и у својим теоријама полази од традиционалистичког схватања безбедности тј безбедносно питање је питање опстанка, тј стања егзистенцијалне угрожености референтног објекта које оправдава употребу ванредних мера и акција које излазе из уобичајеног оквира политичке процедуре у циљу неутралисања претње.⁴ Насупрот традиционалистичком схватању налази се нови приступ који даје нова својства безбедности и представља другачији

¹ Стајић, Љ.: Основи система безбедности, Нови Сад, 2015, страна 10.

² Павловић, В., Стојиљковић З.: Савремена држава, Београд, 2008, страна 13.

³ Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J: Security – A New Framework for Analysis, Colorado, 1998, 18

⁴ Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J., ibid., 21

приступ истраживања овог појма. Долази до схватања да постоје многи други сектори, сем војног, што доводи до могућности постојања и многих других објеката безбедности који могу бити угрожени. У складу са тим, проширује се листа безбедносних претњи, изазова и ризика са којим се држава и њено становништво треба суочити.

Још од Хладног рата, постојале су различите дилеме око самог појма безбедности, те постоји подела на „меку“ и „тврду“ безбедност. Наиме, „тврда безбедност“ односила се на бригу за опстанак државе, а нестанком опасности од Совјетског Савеза, главна питања безбедности односила су се на просперитет и економско благостање државе. Основни проблеми приликом дефинисања овог појма односе се на вредности које треба да се штите (физичка и имовинска сигурност, територијални интегритет, суверенитет, независност државе..), и субјекат који је предмет заштите (грађани, заједница, економски систем, животна средина...) Једно од најзначајнијих питања која се постављају односе се на улогу и места безбедности, како и са којим претњама се држава сусреће у борби за свој опстанак.

Дефинисањем основних појмова, као и елемената државе (становништво, територија, политички систем), долазимо до одређивања опасности које прете да наруше мир и стабилност или угрозе живот и здравље људи. Сви догађаји који угрожавају или могу потенцијално да нанесу последице држави, становништву, животној средини представљају штетне догађаје. У зависности од места порекла настанка обликци угрожавања могу бити спољашњи и унутрашњи.

Спољни облици угрожавања могу бити оружани, и у њих спадају: оружана агресија, оружана интервенција и оружани притисак; и неоружани: специјални рат који обухвата политичке, економске притиске, субверзије, унутрашње немире...⁵

Унутрашњи облици угрожавања такође се могу поделити на оружане и неоружане, и ту спадају: грађански рат, оружана побуна, тероризам, саботаже и диверзије, грађански нереди, криминалитет, социопатолошке појаве, техничко-технолошки акциденти, екстремизам, угрожавање саобраћаја, пожари, угрожавање животне средине и тд.

Такође, овој подели можемо додати и мешовите облике угрожавања који почињу као унутрашњи, а завршавају се као спољашњи.⁶

Претња безбедности је било који облик угрожавања тј активност која може угрозити друштво и државу и нарушити њен мир и стабилност. Она представља потенцијалну опасност која може нанети одређене негативне последице.

Према стандарду СРПС ИСО 31000 ризик је ефекат несигурности на циљеве, док се према европском стандарду EN 16991 ризик дефинише као

⁵ Стајић, Љ.: Основи система безбедности, Нови Сад, 2015, стр. 71

⁶ Стајић, Љ., *ibid.*, 71

„комбинација вероватноће појаве штете и тежине штете“. Изражава се као производ вероватноће и последице нежељеног догађаја.⁷

Извори ризика могу бити различити, то могу бити сами објекти, догађаји или опасности које могу допринети настанку ризика. Они се морају контролисати и бити сразмерни ризицима, у супротном се могу повећати и представљати озбиљније опасности.

Појавом савремених безбедносних претњи повећава се интересовање за област безбедности и све већом применом дисциплине која спаја науку менаџмента и науку безбедности односно безбедносни менаџмент. Он се односи на одлучивање о безбедносним циљевима организационог система, о начинима и средствима да се избегну неповољни утицаји који долазе из окружења или самог организационог система, или да се њихов штетан утицај умањи.⁸ Свака организација требало би да поседује одговарајући сектор који је повезан са сигурношћу организације. Безбедносни изазови, ризици и претње разликују се од организације од организације, те су самим тим и одговорности, циљеви и поступци које те организације обављају према окружењу у погледу безбедности различите.

Најзначајнији догађаји који су допринели променама и радикално угрозили нашу државу тј националну безбедност РС истичу се нестанак Варшавског уговора, распад СССР, распад СФРЈ, НАТО агресија на СРЈ. Према Стајићу, циљ угрожавања безбедности наше земље омогућава идентификацију носилаца угрожавања. Они могу бити спољашњи и унутрашњи. Спољни носиоци су они са територијалним претензијама и са претензијама задовољења интереса применом силе.⁹ Унутрашњи носиоци угрожавања се могу поделити у четири групе: сецесионистичке снаге, екстремистичке снаге, терористичке снаге и сви субјекти социјалне патологије.¹⁰

Крајем XX века Република Србија била је изложена веома снажним притисцима великих сила и политичким, економским процесима који су угрожавали њену стабилност и функционисање. Држава као главна политичка организација спроводи суверену власт на одређеној територији и она има најзначајнију улогу у обезбеђивању безбедности на одређеној територији. Обзиром да се састоји из више елемената, могу је угрозити различити облици безбедносних претњи који угрожавају различите субјекте и чији су циљеви другачији. Најзначајнији елементи које су највише заштићене су вредности државе тј. њен суверенитет, територијалн и интегритет и независност, као и становништво на њеној територији. Све друштвене, природне и техничко-технолошке опасности које прете да нанесу негативне последице по главне референтне субјекте државе (становништво, територијални интегритет, суверенитет...) представљају

⁷ Мандић, Г.: Корпоративна безбедност, Београд, 2019, стр 22.

⁸ Драгишић, З.: Безбедносни менаџмент, Београд, 2014, стр. 11

⁹ Стајић, Љ., *ibid*, 72

¹⁰ Стајић, Љ., *ibid*, 72

безбедносне изазове, ризике или претње по државу. Република Србија је држава која се свакодневно суочава са различитим претњама које су дефинисане према Стратегији националне безбедности.

Стратегија националне безбедности Републике Србије усвојена је од стране Народне скупштине у децембру 2019. године.

Захваљујући њој одређујемо које су то друштвене, природне и техничко-технолошке појаве које угрожавају безбедност Републике Србије и њених грађана. Стратегију националне безбедности можемо дефинисати као „целовит и релативно трајан програм, чијом реализацијом треба да се оствари унутрашња и спољашња безбедност државе, у миру и рату, кроз ефикасно решавање безбедносних изазова, ризика и претњи, ради заштите слобода, имовинске сигурности, права грађана и демократских тековина“.¹¹

Према самој стратегији она се дефинише: „Стратегија националне безбедности Републике Србије јесте највиши стратешки документ чијим спровођењем се штите националне вредности и интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у свим областима друштвеног живота“. Њена основна улога је да процени све безбедносне ризике, изазове и претње које угрожавају Републику Србију, као и њене носиоце и облике угрожавања. На основу процене безбедносног стања, одређују се мере које се предузимају у циљу заштите од актуелних опасности по Републику Србију. Стратегија националне безбедности Републике Србије процењује безбедносне изазове, ризике и претње анализирајући конкретне опасности, али и процењујући стратешко окружење. Проблем који се може јавити јесте да све опасности буду погрешно процењене и као резултат тога, све активности и безбедносне мере које се предузимају усмераваће се као проблему који није релевантан или ком не треба придавати велики значај. Стратегија представља најважнији део приликом анализирања тренутног безбедносног стања наше земље, јер представља обавезујући оквир за све органе власти. Писци Стратегије националне безбедности одлучили су се за методолошки приступ тј да наброје све изазове, ризике и претње по националну безбедност Републике Србије, према последицама које могу изазвати.¹²

Безбедносни изазови, ризици и претње према нашој држави могу бити војни или невојни. Војни изазови, ризици и претње односе се на агресије, оружане побуне и све облике угрожавања који употребљавају војну силу. Са друге стране, у невојне изазове, ризике и претње убрајамо сепаратистичке тежње, организовани криминал, тероризам, етнички, верски и национални екстремизам, климатске промене, природне и техничко-технолошке непогоде и тд. У даљем раду, бавићемо се појединачно сваком претњом која угрожава или прети да угрози нашу државу.

¹¹ Др Митар Ковач, „Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности – теоријске основе“, Свет књиге, Београд, 2003, страна 78.

¹² Драгишић, З.: Систем националне безбедности Србије, Београд, 2020, страна 39.

4 ВОЈНИ ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ

Као што и сам назив говори, војни изазови, ризици и претње односе се на опасности које прете нашој држави и укључују примену војне силе. Под ову врсту опасности спадају оружана агресија, побуна и сви облици који укључују употребу оружја.

4.1 Оружана агресија

На првом месту међу безбедносним претњама по нашу земљу налази се оружана агресија. Сматра се да су шансе за извршење оружане агресије на Србију веома мале, али не сме се искључити могућност настанка и настанка штете по националну безбедност која би се могла догодити услед њене појаве.

Агресија је „насилна акција једне или више држава против територијалног интегритета или политичке независности друге државе, предузета с намером да се оспори право на опстанак државе, измени њен друштвено-економски систем, отцепи део њене територије и томе слично“.¹³

Као најтежи облик угрожавања безбедности оружана агресија може настати као последица сукоба интереса великих сила или држава у региону. Њен основни циљ је да применом војне, оружане, силе заузме жељену територију, поруши друштвено-економски и уставни систем државе и стави становништво под своју власт.

Нарушавајући територијални интегритет, суверенитет и независност, оружана агресија прети да наруши мир и безбедност државе. Држава која напада жели да своју власт, вољу и политику наметне држави која је мета оружане агресије. Акт агресије је у потпуности у супротности са начелом самоопредељења народа и права да сам одлучује о својој судбини, положају и интересима.¹⁴

Објекти напада може бити држава или део територије који је од интереса за државу извршиоца агресије. Могу се напасти различите организације државе, области попут економије, екологије, али такође, мете напада представљају и сами грађани, чија права, слободе, мир, безбедност и живот могу бити угрожени.

Видови оружане агресије који могу напасти и угрозити Републику Србију су: инвазија, оружани напади на копну и из ваздушног простора, различити агресивни притисци...

Према члану 39 Повеље УН, Савет безбедности УН има улогу да утврди да ли је извршена оружана агресија.

¹³ Аврамов, С.: Међународно јавно право, Научна књига, Београд, 1990, страна 532.

¹⁴ Ковачевић, Н., Каровић С., Ковач, М., Војно дело, поглавље Оружана агресија у савременим међународним односима, Београд, 2017, страна 52.

Инвазија је вид агресије у којој агресор (држава чије оружане снаге нападају другу државу) насилно продите на територију друге земље ради њеног заузимања, освајања, окупације или реализовања било каквог конкретног политичког, војног или економског циља.¹⁵ Брзим и одлучним нападом са веома јаком оружаном снагом, држава агресор би напала нашу земљу и тиме угрозила националну безбедност Републике Србије.

Други облик који има за циљ да изнуди одређене економске, политичке уступке применом насилних и других активности према држави јесу агресивни притисци. Да би постигли свој циљ, они прете нападом на грађане и организације, могу затворити границе или могу изазвати различите демонстрације оружаном силом широм државе.

Агресија на део територије државе врши се ради пружања помоћи и подршке сецесионистичким снагама, које теже да се отцепе и формирају посебну државу или да се прикључе суседној држави. Пример овога јесте агресија НАТО-а на СР Југославију 1999. године.¹⁶

Република Србија наводи агресију као кривично дело према међународном и кривичном праву. Значајно је рећи да оружана агресија, према стратегијско-доктринираним документима РС, представља ужи појам од појма агресије.

У Белој књизи одбране РС у делу чији је назив „Политика одбране РС“, наводи се: „Агресија на Републику у Србију сматра се мало вероватном, а сходно проценама безбедност РС може бити угрожена оружаном побуном, тероризмом, организованим криминалом, елементарним непогодама, сајбер претњама, обавештајном делатношћу, техничко-технолошким несрећама и другим претњама“.¹⁷

Према Стратегији одбране, кључни фактори који спречавају настанак оружане агресије на Републику Србију су јачање Војске Србије, политика војне неутралности и оспособљавање становништва за одбрану. Такође, значајан допринос у смањењу могућности настанка ове претње јесте унапређивање сарадње Републике Србије са државама региона, поготово у области безбедности и одбране, као и успостављање квалитетнијих односа који се заснивају на узајамном поверењу.

4.2 Оружана побуна

Када говоримо о оружаној побуни, мисли се на побуну изведену уз помоћ оружја. Она представља облик унутрашњег сукоба који озбиљно може угрозити систем безбедности државе. Према међународном праву, побуна се односи на „одложену војнополитичку активност усмерену ка остваривању потпуне или делимичне контроле ресурса земље употребом

¹⁵ Стајић, Љ., *ibid*, 221.

¹⁶ Ковачевић, Н., Каровић С., Ковач, М., Војно дело, поглавље Оружана агресија у савременим међународним односима, Београд, страна 52

¹⁷ Министарство одбране РС, Бела књига одбране РС (Београд: Медија центар „Одбрана“, 2009), <https://www.mod.gov.rs/cir/4350/strategije-4350> преузето 30.10.2021.

нерегуларних оружаних снага или илегалних политичких организација.“ Она настаје као резултат неслагања две стране, односно сукобљених мишљења унутардржавних субјеката чија се међусобна сарадња не може постићи. Оружане побуне у оквиру државе спадају у сукобе средњег интезитета и теже да изазову грађански рат. Основни циљеви актера који изводе оружану побуну се углавном односе на остваривање политичких циљева неких друштвених група. Побуњеници настоје да се одвоје од владе и њене контроле насилним путем и да заузму своје водеће место на власти. Такође, они настоје да успоставе аутономну државу у традиционалним етничким и религијским границама. Они се међусобно организују и да би њихова замисао била остварива, они морају активирати што већи број људи, како би се обезбедила подршка и остварили циљеви. Да би оружана побуна била успешна неопходно је и створити јединствено руководство и организацију са јасном визијом будућности која се мора изграђивати од самог почетка. Циљ побуне може бити и добијање ограничених политичких концесија које се не могу остварити применом мање насилних средстава.¹⁸ Гађиновић наводи два основна задатка стратега оружаних побуна, а то су: одузимање легитимности актуелном режиму, и добијање легитимности за себе (да би се оправдала насилна активност). У нашој држави, оружане побуне могу бити изазване због сепаратистичких тежњи и циљева.. Највише се везују за територију Аутономне Покрајине Косово и Метохија. Екстремисти на територији Републике Србије изазваће овај вид претње како би објединили територије којима управљају, променили међународне границе тј. остварили своје сепаратистичке циљеве. Такође, сарадња различитих криминалних група на нашој територији може довести до оружане побуне. Кривични законик Републике Србије у свом члану 311 инкриминише оружану побуну: Ко учествује у оружаној побуни која је управљена на угрожавање уставног уређења, безбедности или територијалне целине Србије казниће се затвором од пет до петнаест година. Организатор побуне казниће се затвором од пет до петнаест година.¹⁹

5 НЕВОЈНИ ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ

У невојне изазове, ризике и претње које су најопасније по Републику Србију убрајамо: сепаратизам, тероризам, верски и национални екстремизам, саботажу, диверзију, организовани криминал, асоцијална деликвентна понашања, епидемије и пандемије, као и угрожавање животне средине.

¹⁸ Стајић, Љ., Гађиновић, Р., Увод у студије безбедности, Драслар, Београд, 2007, страна 149.

¹⁹ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник“, Београд, 2005, страна 222

5.1 Сепаратистичке тежње

Сепаратизам означава одвојеност заједнице од неке друге заједнице, тј. тежњу за отцепљењем. Он представља једну од озбиљнијих безбедносних претњи по Републику Србију. Највише се јављају на југу Србије и на територији АП Косово и Метохија. Изражене су са посебним интензитетом испољавања у активностима локалних политичких, верских и културних субјеката, који неаргументованим димензионирањем проблема мањинских и људских права у Републици Србији подстичу сепаратистичке тежње, док у осталим деловима земље, са аспекта безбедности и одрбане, немају значајнији карактер.²⁰

Претњу по интересе Републике Србије представља и актуелан догађај на простору Косова и Метохије. Пре свега, противправно и једнострано проглашење независности територије Косова и Метохије на директан начин угрожава националне интересе наше државе. Косово је 17. фебруара 2008. године прогласило независност од Србије на ванредној седници. Они су донели декларацију којом Косово представља независну и суверену државу. То је за собом повукло много питања и других проблема који су се нашли на дневном реду наше државе. Влада Србије је поништила ту одлуку на основу тога да је то противправни акт привремених органа у Приштини и сазвала ванредну седницу Скупштине поводом питања проглашења независности Косова и Метохије. Одлука Владе била је следећа: „Поништавају се акти и радње привремених органа самоуправе на Косову и Метохији којима се проглашава једнострана независност, јер нарушавају суверенитет и територијалну целокупност Републике Србије зајамчену Уставом Републике Србије, Повешом Уједињених нација, Резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација 1244 од 1999. године и другим резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација, као и важећим међународним правом. Ови акти и радње представљају нацилно и једнострано отцепљење дела територије Републике Србије, и зато су неважећи и ништавни. Ови акти и радње не производе никакво правно дејство у Републици Србији, као ни у међународном правном поретку. Једнострано отцепљење дела територије суверене државе представља правно насиље над Републиком Србијом и насиље над важећим међународним правом.“²¹ Питање међународног признања независности Косова довело је до поделе међународне заједнице, где је већина западних земаља подржало ту одлуку, а неке су и ошто осудиле (Русија, Кина). Декларација о независности довела је до угрожавања питања суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије, што је и дефинисано као кршење УН резолуције 1244/1999 (овом резолуцијом одобрено је

²⁰ Министарство одбране РС, Стратегија одбране РС:

http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/akta_procedura/2019/2207-19%20-%20lat..pdf преузето 1.11.2021.

²¹ Преузето са сајта <https://www.istinomer.rs/izjava/drzava-nije-uradila-nista-kada-je-kosovo-proglasilo-nezavisnost/> 2.11.2021.

међународно војно и цивилно присуство у Савезној Републици Југославији и успостављање Привремене административне мисије ОУН на Косову). Ово проглашење довело је до великог броја побуна, протеста и митинга на нашој територији. Нереди широм Србије довели су до угрожавања здравља и живота многих грађана, до угрожавања објеката, пљачкања, обијања и уништавања зграда, објеката чија материјална штета износи и неколико милиона динара.

Поред овога, угрожавање стабилности целог региона представља и неспровођење Првог споразума о принципима којим се регулише нормализација односа (Бриселски споразум) и успостављање демократских стандарда на Косову и Метохији, непоштовање основних људских права, узурпација и уништавање имовине и јалање радикалног исламизма. Признавање независности територије Косова и Метохија од стране других држава света, неповољно се одражава на јачање мера поверења и сарадње, као и на успоравање процеса стабилизације на овим просторима.²²

5.2 Тероризам

Тероризам представља највећу и најопаснију безбедносну претњу по државу и грађане, јер за собом оставља веома тешке и велике последице по целу структуру државе. Често долази до мешања појмова терор и тероризам, али њихова својства су у суштини иста – оба термина односе се на сејање страха. Терор значи страх, ужас и страховлада, а у политичком смислу односи се на насиље које се предузима ради застрашивања и сламања отпора онога према коме се врши. Тероризам, за разлику од терора, има мањи обухват и усмерен је према појединцу или ужем кругу људи, тако да коришћењем минималних средстава постигне крупне политичке ефекте.²³ Термин тероризма дефинисан је различитим дефиницијама, а порекло речи тероризам везује се за догађаје за време грађанске револуције у Француској. Димитријевић је у свом делу јасно дефинисао тероризам као „акт физичког насиља, чији је предмет изабран тако да изазива јаке психичке реакције, у првом реду страх, код ширег круга људи, у нади да ће оне помоћи да се одржи или промени понашање које је важно за постизање политичког циља.“²⁴ Катарина Томашевски дефинише тероризам као различите акте насиља и угрожавања људских права и живота, као и јавних односно заједничких и индивидуалних добара. Она такође наводи најбитније карактеристике самог чина тероризма: комуникација, застрашивање, аморалност и противзаконитост.²⁵

Тероризам употребом насиља застрашује грађане, слама отпор и осваја власт. Физичко насиље, политичка активност, изазивање страха и

²² Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009.

²³ Стајић, Љ., *ibid*, 265.

²⁴ Димитријевић, В.: Тероризам, Београд, 1982.

²⁵ Томашевски, К.: Изазов тероризма, Младост, Београд, 1983.

организовано, циљно и планско деловање представљају основна обележја сваког терористичког напада. Акт преношења поруке представља најважнију карактеристику тероризма. Порука која се преноси садржи циљеве и намере терориста, те они у потпуности преузимају одговорност за учињена дела. Терористи непоштовањем људских права и насиљем, уз велики публицитет који им медији омогућавају, притискају владу да попусти и учини оно што они захтевају. Постоје различите врсте тероризма, па у зависности од средстава која се користе и објеката који се нападају, тероризам може бити: револуционарни, политички, националистички, циљни, нуклеарни, криминални, кибер тероризам..

Терористичке претње по Републику Србију започеле су нападом албанских екстремиста на нашу државу. Наиме, безбедност Србије је највише била угрожена 2008. године када је проглашена независност Косова и Метохије. Албанци су угрозили територијалну целовитост Србије и добиле подршку од чак 107 од 192 државе чланице ОУН, које су на тај начин подстакле албанске терористе на снажну агресију против држава Балкана, укључујући и Србију. Албански екстремисти су кроз терорско-терористичку геноцидну агресију желели да прошире своју власт и веру на територију Републике Србије. Тада почињу да се и појављују различити облици организованог криминала на нашој територији који за собом угрожавају безбедност и стабилност Србије. Данас је албански тероризам на Косову и Метохији повезан са различитим облицима организованог криминала и даље присутан и представља опасност по безбедност и живот грађана, као и по политичку стабилност наше државе и осталих држава региона. Њихов циљ је да легализују све своје криминалне активности, да прошире своју територију, створе Велику Албанију или Велико Косово, прошире веру и остваре политички утицај на овој територији. Простор Косова и Метохије користио се и као канал за транспорт дроге и илегалног оружја у Европу. Заstraшивањем неалбанског становништва на КиМ и протеривањем из сопствених станова значајно је допринео повећању приноса у економији Албаније. Они су продавали напуштене станове и стицали огромне приходе. Тероризам не само да је повезан са организованим криминалом, већ је повезан и са различитим облицима екстремизма, посебно са верским. На простору КиМ, поред илегалне трговине оружја и дроге, појављују се и облици трговине људима и насиље на националној основи, где се бизнисом сматра и етничко чишћење. Република Србија има организоване органе који су намењени за борбу против тероризма. Такође, треба подићи свест о могућности настанка тероризма, као и о његовим опасним последицама. Најбитнија проактивна мера јесте квалитетна безбедносна процена, док се реактивне мере односе на радње које се предузимају након што се догоди терористички напад (евакуација повређених, обезбеђење лица места, умањење даљег негативног дејства терористичког акта..)²⁶

Тероризам представља кривично дело и према члану 391 Кривичног

²⁶ Мандић, Г., Станојевић, П.: Корпоративна безбедност, Београд, 2020, страна 147.

законика санкционисан је:

Ко у намери да озбиљно застраши становништво, или да принуди Србију, страну државу или међународну организацију да нешто учини или не учини, или да озбиљно угрози или повреди основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације: нападне на живот, тело или слободу другог лица; изврши отмицу или узимање талаца; уништи државни или јавни објект, саобраћајни систем, инфраструктуру; изврши отмицу ваздухоплова, брода или других средстава јавног превоза или превоза робе; производи, поседује, набавља, превози, снабдева или употребљава нуклеарно, биолошко, хемијско или друго оружје; испусти опасне материје или проузрокује пожар, експлозију или поплаву или предузима друге радње које могу да угрозе живот људи; омета или обустави снабдевање водом, електричном енергијом или другим основним природним ресурсом које може да угрози живот људи, казниће се затвором од пет до петнаест година.

5.3 Екстремизам

Термин екстремизам настао је од латинске речи *extremus* и односи се на нешто што је доведено до ивице ствари, нешто последње, крајње. Екстремизам представља одбијање сваког вођења рачуна о осталим мишљењима, алтернативама или о појединачним околностима неке ситуације.²⁷ Он се може односити на најопштији или крајњи став о неком питању о коме се дискутује и могу се јавити у различитим облицима и питањима политичког и друштвеног живота. Људи који имају таква схватања називају се екстремисти. Екстремизам се може повезати са насилним деловањем, јер из њега може произићи тероризам као највећа и најопаснија претња по безбедност државе. Присталице екстремизма углавном и користе насиље или га подржавају за остварење својих верских, идеолошких и политичких ставова. Он може настати неразумевањем међу људима, неразумевање туђих ставова и мишљења, као и неразумевање чињенице да постоји различитост међу индивидуа. Његов настанак везује се и за необавештеност, незаинтересованост људи, незапосленост младих и низак ниво самопоштовања. Проблеми које екстремизам може изазвати на нашој територији односе се на немогућности решавања проблема у функционисању државе или у функционисању државе са другим државама. Нарочито екстремизам из области политике, вере или међународних односа могу утицати на безбедност наше државе и њену стабилност. Екстремна схватања из ових области могу значајно угрозити унутрашњу безбедност. Екстремне снаге у држави могу имати велики утицај у различитим сферама. Њихов утицај зависи од броја присталица и њихове снаге, као и од воље и снаге субјекта који се напада да им се супротстави. Екстремизам може бити верски, етнички или политички. Екстремизам као

²⁷ Стајић, Љ., *ibid*, 304.

безбедносну претњу треба схватити озбиљно јер уколико дође до ширења екстремних схватања широм земље, може доћи и до распада самог система државе. Пораст екстремног схватања може довести и до грађанских или верских ратова (као што је био случај у Босни и Херцеговини повећањем екстремног схватања верског муслиманског фундаментализма). У Републици Србији насилни екстремизам се углавном повезује са „домаћим“ српским десничарским екстремизмом, „мађарским екстремизмом“ или екстремизмом који се дешава на подручју Јужне Србије са албанским становништвом. Опасност од насилног екстремизма који је повезан са ISIS-ом и муслиманима уопште и директно или индиректно са мигрантима представља проблем с којим се суочава наша држава. Већина муслимана сматра да постојање неколико исламских верских организација на једном простору доводи до напетости и да негативно утиче на укупну ситуацију међу припадницима исламске вере, те с тога може довести до озбиљнијих ситуација које могу угрозити стабилност државне организације. Са друге стране према Извештају о мапирању, аутори наводе да је српска десница изразито негативна према свим несрпским нацијама, а екстремно су негативни према мигрантима. Напади на мигранте се ретко дешавају јер им то не дозвољава тренутна власт, али њиховим задржавањем на простору наше државе мобилише се све већи број људи и њихов отпор је све одлучнији. Добру општу слику повезаности насилног екстремизма и специфичне ситуације у Србији пружа један од закључака истраживања које је финансирао Британски Савет: „Овај тренг би се најбоље могао описати појмовима релативне депривације и културализације политике. Налази истраживања указују да стално погоршавање економске ситуације, распрострањена (политичка) корупција и нефункционалне институције онемогућавају многим људима да задовоље своје основне потребе и остваре своје животне тежње с једне стране, и фаворизују врло мало људи с јаким (политичким) везама и богатством са друге стране. Са сталним притиском заједнице и тржишне економије да буду успешни и да се докажу, лишени појединци осећају се фрустрирани, што може довести до проналажења уточишта у екстремистичним групама“.²⁸ Веома је тешко екстремистима да разграниче ту социјалну и културну разлику која се јавља међу људима. Појави екстремизма у Србији доприносе и нерешени сукоби из прошлости на територији Хрватске, Босне и Херцеговине, на Косову.. Такође, поделом исламске заједнице на два дела у Србији, доводи се до повећања незадовољних присталица и повећане могућности настанка екстремизма. Са друге стране, имамо пример који показује тенденцију раста екстремизма међу муслиманима у Србији. Наиме, у борбама између проруске стране у Украјини и анти-Асадске стране у Сирији од стране српских власти, прва страна је процесуирана као страни борци. Друга страна анти-Асадска била је осуђена за тероризам и управо тај потез довео је до схватања међу

²⁸ Костић Б., Симоновић, В., Hoeflinger, L.: Цивилно друштво у превенцији и сузбијању насилног екстремизма у Србији: Извештај о мапирању, Нови Пазар, 2019, страна 11.

муслиманима да су српске власти антимуслиманске. Истраживања су показала да постоји забринутост у вези са појавом екстремизма у Србији јер увек постоје непознате насилне екстремистичке групације које не прихватају садашње идеологије и који су спремни користити оружје како би заштитили своју веру или политику. Такође, оно што забрињава носиоце власти јесте чињеница да постоји тренд ширења ненасилних екстремистичких и радикалних уверења међу грађанима Србије, посебно међу младима ромском популацијом.²⁹

Према истраживањима Центра за слободне изборе и демократију (CESID) из 2016. године, већина младих у Србији има предрасуде и социјалну дистанцу према људима који су оболели од HIV-а, затим према припадницима LGBT популације и према мигрантима. Да би се избегло стварање и ширење екстремизма неопходно је преузети све мере превенције које се односе на образовање и комуникацију о различитости ставова и мишљења индивидуа. Највећу улогу у превенцији и сузбијању екстремизма имају организације цивилног друштва, које се фокусирају да сузбију радикализацију која води ка насиљу, ка промовисању толеранције и спречавању говора мржње и ка грађанском образовању.

5.4 Саботажа и диверзија

Саботажа и диверзија представљају кривична дела која су усмерена против уставног уређења. Нарочито су значајна за област корпоративне безбедности. Диверзија се односи на кривично, штетно дело које је усмерено ка неком лицу од стране спољашњег извора угрожавања. Диверзијом се може угрозити безбедност државе, функционисање привреде, економије, политике или јавних служби. Према члану 313 Кривичног законика, диверзија је санкционисана: „Ко у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Србије рушењем, паљењем или на други начин уништи или оштети индустријски, пољопривредни или други привредни објекат, саобраћајно средство, уређај или постројење, уређај система везе, уређај јавне употребе за воду, топлоту, гас или енергију, брану, складиште, зграду или какав други објекат који има већи значај за безбедност или снабдевање грађана или за привреду или за функционисање јавних служби, казниће се затвором од пет до петнаест година.“

Саботажа такође угрожава уставно уређење и безбедност Републике Србије, а главни извршиоци саботаже су унутрашњи извори угрожавања тј. људи који су директно повезани за лицем или организацијом која прети да буде угрожена. Саботажа се углавном врши на прикривен начин, свесно или несвесно, непридржавајући се одређених процедура рада. Саботажом се може угрозити информациони систем организација, организација које служе за обраду и складиште података и информација у државним

²⁹ Костић Б., Симоновић, В., Hoeflinger, L., *ibid*, 15.

органима и организацијама. Према члану 314 Кривичног законика, саботажа је санкционисана на начин: „Ко у намери угрожавања уставног уређења или безбедности Србије на прикривен, подмукао или други сличан начин у вршењу своје службене дужности или радне обавезе проузрокује штету која прелази износ од милион и петсто хиљада динара за државни орган или организацију у којој ради или за други државни орган или другу организацију, казниће се затвором од пет до петнаест година.“

Како би се спречио настанак диверзије или саботаже, неопходно је спровести одређене превентивне мере међу којима су контрола приступа, одређене техничке мере заштите и безбедносне процедуре које омогућују правилно функционисање поменутих мера.

5.5 Организовани криминал

Организовани криминал представља озбиљну претњу по безбедност и националне интересе Републике Србије, поред тероризма. Пре свега, мисли се на различите облике кријумчарења, трговину људима, психоактивних супстанци, оружја, као и на све илегалне миграције које се спроводе на простору наше државе. Организовани криминал односи се на радње које врше организоване, професионалне криминалне организације. Он је повезан са транснационализмом, јер данашњица приказује да државне границе нису препрека организованим криминалним групама. Основни субјекти који наносе одређену штету тј представљају претње, углавном имају заједничке циљеве којим теже. Битна својства која разграничавају криминалне групе у посебности криминалних обележја су: структурност, број особа које их чине, заједнички циљ, чврстина унутрашњих односа и строгост правила и узајамни однос чланова групе.³⁰ Cressey дефинише организовани криминал као „утврђену поделу дужности и задатака у циљу извршења кривичног дела“³¹. Он не прави разлику између поделе дужности малих криминалних група, подели дужности у структури ситних илегалних делатности и подели дужности илегалних картела и конфедерација (Коза Ностра). Према Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (усвојену у новембру 2000.) „група за организовани криминал“ је „организована група од три или више лица, која постоји у извесном временском периоду и која делује споразумно у циљу чињења једног или више тешких злочина или кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом, ради задобијања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи“. Организована

³⁰ Бошковић М.: Криминалне групе и организације, Зборник радова Правног факултета у Новом саду, Нови Сад,

³¹ Cressey, Donald R. (1969, 313), *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, New York: Harper.

криминална група чини кривично дело за које је прописана казна затвора од најмање 4 године тј тежак злочин.

Једну криминалну групу чини више организованих људи који имају исте интересе, идентичне начине живота, циљеве и понашања. Чланови организоване криминалне групе изразито су повезани емоционално, карактерише их јака, трајна, међусобна интеракција. Да би испунили своје циљеве, унутар те групе мора владати хармонија и постојати слога. Они морају поштовати и правила која им се наметну (од стране вође криминалне групе) и поштовати функције које су им додељене. Чланови организоване криминалне групе не морају имати формално дефинисане улоге, континуитет чланства, ни развијену организациону структуру. Када имају и те елементе обележја, онда прерастају у виши тип криминалне структуре – криминалну организацију.³²

У свом раду, Бошковић даје важне карактеристике сваке криминалне организације: сложеност, развијена подела рада и функција, разрађен и развијен систем координације активности и функција чланова групе и формализованост.

Основна карактеристика криминалних организација је сложеност и она се односи на интеграцију више мањих група.

Разрађен и развијен систем координације активности и функција чланова групе важан је јер омогућава интегрисаност свих делова организације.

Формализованост се односи на унапред предвиђен и усвојен начин функционисања делова организације и понашања њених чланова усвојених на одређеним вредностима, улогама и нормама. Норме означавају општи начин понашања одређен правилима тј облике понашања које су усвојили чланови групе.

За Републику Србију највећу опасност представља транснационални криминал у који су укључени наши грађани и који кривична дела врше на територији наше државе.³³

Према Стратегији националне безбедности опасна кривична дела која су кажњивана казном затвора су: производња и кријумчарење психоактивних супстанци, трговина и кријумчарење ватреним оружјем, илегалне миграције, кријумчарење и трговина људима, привредни и финансијски криминал, прање новца и корупција и тд. У нашој држави, криминалци се баве организованим криминалом ради постизања и осећања моћи. Јавља се жеља за доминантним утицајем на различите сфере живота, за доминацијом у политици, економији. Због тежње да се заузму водећи положаји и утицаји у друштву, долази до вршења делатности које изазивају негативне последице по државу и грађане. У својој књизи, Стајић је навео карактеристике транснационалног криминала, а то је да је кривично дело транснационалне природе ако је учињено у више држава, учињено у једној држави, али је већи део припрема, планирања или контроле учињено у

³² Бошковић М., *ibid*,

³³ Драгишић, З., *ibid*, 40.

некој другој држави, учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организовани криминал која се бави криминалним активностима у више држава, учињено у једној држави, али су битне последице наступиле у некој другој држави (члан 3 Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала). Данас се јављају озбиљни проблеми који потенцијално могу нанети велике последице по структуру и функционисање Србије. Повећава се учесталост проституције, трговине људима на простору наше државе тзв трговина белим робљем, што представља експлоатацију најчешће жена и деце кроз проституцију. Тиме се угрожавају основна људска права и слободе, наносе се негативне психичке и физичке последице по људе. Велики број криминалних организација кријумчаре аутомобиле, краду и користе их за превоз илегалних средстава и супстанци. Промет дроге кроз нашу државу не представља нешто што није познато нашој власти. Најчешће се дрога из земаља Средњег истока, преноси преко Балкана, између осталог и наше земље, у неке друге земље Европе. Трговци дроге из Албаније и Турске, активно, плански и организовано делују како би што брже покрили вакууме који су се створили због рата у Југославији.

Следећи, али не мањи проблем је и пренос оружја на нашој територији. Илегална трговина оружјем бележи повећање у балканским сукобима, посебно на територији Косова и Метохије, као и трговина оружјем за потребе мађарског организованог криминала.³⁴ Оно што представља највећи проблем код промета оружја јесте лакоћа којом се обавља трговина оружјем. Као последица кријумчарења и трговине оружјем јавља се повећање криминала у земљи, као и повећан број сукоба на локалном нивоу.

Проблем са којим се у последње време најчешће сусрећемо јесу илегалне миграције. На територији Републике Србије у последњих пар година, велики број миграната покушало је илегално да пређе границе наше државе. Илегалне миграције доводе до повећања расизма и ксенофобије, може довести и до сукоба грађана, те се из тог разлога оне сматрају безбедносном претњом.

Корупција као безбедносна претња представља облик угрожавања где се ради стицања одређене користи утиче на моралност људи. Она представља највише прикривену врсту криминалног понашања, где обе стране (и онај који даје и онај који прима) не желе да се сазна за сам чин корупције. Корупција директно утиче на дестабилизацију власти, штети трговини и инвестицијама, штети животној средини и подстиче злоупотребу људских права.³⁵ Данас, у Републици Србији, постоји велики број организација које се боре против корупције, спроведе посебне мере и процедуре како би заштитиле систем од корупције. Повећава се надзор и контрола у институцијама, врши се и едукација запослених, а уколико дође до

³⁴ Стајић, Љ., *ibid*, 198

³⁵ Стајић, Љ., *ibid*, 152.

откривања корупције, надлежни органи (полиција, судови, тужилаштво) имају главну улогу у спровођењу казnenих поступака.

На основу свега овога, долазимо до закључка да организовани криминал у целини представља кривично дело и велику претњу по мир и безбедност наше државе.

5.6 Асоцијална понашања (наркоманија)

Свако понашање које изазива неодобравања друштва и негативне последице по друштво представља асоцијално понашање. Међу асоцијалним понашањима налази се алкохолизам, наркоманија, коцкање, а највећу пажњу посветићемо наркоманији као безбедносној претњи по индивидуално, али и друштвено функционисање људи. Према мишљењу неких аутора наркоманија је „стање психичке или физичке зависности, или и једне и друге од дроге, које настаје код особа које периодично или стално узимају дрогу.“³⁶ Дрога је супстанца природног или синтетизованог порекла која утиче на психичке функције организма. Она изазива потребе за повећањем доза, немогућност функционисања без исте, утиче на здравље индивидуе и друштва у целини. Наркоманија се односи на узимање дроге тј. опојних средстава које стварају психичку или физичку зависност, али и могу представљати криминогени фактор и изазвати негативне последице по структуру и организацију државе. Наиме, производња и транспорт дроге у Србији није непозната ствар. Свакодневно се наше полицијске снаге суочавају са овом безбедносном претњом, где у неким случајевима од илегалних трговаца заплене и по неколико стотина килограма психоактивних супстанци. Заједно са коришћењем дроге, појављују се и друге криминалне радње које прате ову појаву, као што су на пример крађа, насиље или може утицати на ред и мир. Наркоманија може бити узрок разних штетних догађаја. Учесталост коришћења опојних средстава на нашој територији постаје све већа и већа. Људи користе дрогу како би се осећали лепше, побегли од свакодневнице и проблема које их муче, не схватајући чињеницу да може довести до озбиљнијих последица коришћењем истих, као и да може утицати на повећање криминалних радњи. Појам наркотика и злочина тј. криминалитета повезан је на два начина. Прву групу чине скоро сва дела, укључујући и најтежа, а у другој групи доминирају имовинска кривична дела, провале у различите објекте...³⁷

У свом делу „Криминологија“, Кривокапић је донео закључак да постоје два инкриминисана вида која су повезана са дрогом, производња и трговина са једне стране, а са друге стране налази се криминални аспект узимања дроге. Код трговине и саме производње дроге, највећу улогу заузимају људи који

³⁶ Шпадијер-Џинић, Ј.: Социјална патологија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1988, стр. 172.

³⁷ Игњатовић, Ђ.: Криминологија, Београд, 2018, страна 139.

је производе и сами трговци. Они својим утицајем утичу на ставове других и уз своје могућности манипулације утичу на то да људи постану корисници илегалних супстанци. Зашто они представљају опасност? Опасност настаје оног тренутка када се њихова моћ увећа, када се број корисника тј. наркомана толико повећа да могу утицати на структуру државе, да могу њом управљати. Веома је тешко искоренити случајеве када наркомани уђу у сам систем власти. Са друге стране, трговина дрогом представља велики проблем у Србији, јер је наша земља светска раскрсница путева према Европи као тржишту. Самим тим, велике количине психоактивних супстанци илегално уђе у нашу државу, али се и већи део дроге задржи код нас. Трговина дрогом се „исплати“, те се сепаратистички покрет на Косову и Метохији користи као метод прибављања средстава за циљеве политике.³⁸ Највећи европски трговци дрогом у Европи потичу се простора Косова и Метохије управо из тог разлога.

Оно што такође представља проблем данашњице јесу захтеви за легализацију „лакших“ дрога (углавном се мисли на марихуану). Присталице, позивајући се на права слободе и избора, траже да се омогући легално конзумирање марихуане, и то углавном у медицинске сврхе. Нека удружења лекара сматрају да марихуана може ублажити болове и излечити одређене болести. Оно што може узороковати проблем јесте могућност злоупотребе и коришћење дроге ради сопственог задовољства.

На решавање проблема наркоманије може се деловати превентивно или репресивно. Оно што је евидентно је то да наша држава и друштво оштро реагују на коришћење дрога. Друштво осуђује корисника психоактивних супстанци, а при прекомерној количини, кориснику помажу и стручна лица, где се наркоман заправо шаље на лечење.

5.7 Епидемије и пандемије

Велику пажњу последњих година придајемо здравственој безбедности, јер се све више повећава број епидемија које погађају нашу државу и узрокују негативне последице. Према разним извештајима, здравствена безбедност повезана је са масовним ширењем заразних болести. Одређени патогени микроорганизми користе се као биолошко оружје и њиховом применом угрожавају се грађани државе. Многи вируси изазивају друштвене, економске и политичке последице и као такве представљају опасност по унутрашњу стабилност и безбедност државе.

Епидемија представља појаву болести у оквиру једне популације.

Пандемија је шири појам и представља епидемије заразне болести која се шири кроз популацију људи једне веће области, континента или целог света. Према Закону о заштити становништва од заразних болести дате су дефиниције епидемије и пандемије. Епидемија је оболевање од заразне болести неуобичајено по броју случајева, времену, месту и захваћеној

³⁸ Стајић, Љ., *ibid*, 302.

популацији или неуобичајено повећање броја оболелих са компликацијама или смртним исходом. Пандемија заразне болести односи се на оболевање од заразне болести која прелази државне границе и шири се на већи део света или свет у целини, угрожавајући људе у свим захваћеним просторима.³⁹Према Светској здравственој организацији, постоје три критеријума која морају бити испуњена како би се сматрало да је настала пандемија, а то су: настанак потпуно нове, непознате заразне болести, узочници инфицирају људе и наносе им озбиљне последице и последњи услов је да се зараза брзо шири међу људима.

На велику жалост, тренутно имамо пример актуелне пандемије Covid-19 која представља највећу безбедносну претњу, не само по нашу државу, већ по цео свет. Због увођења карантина, као једне од обавезних мера ради сузбијања ширења вируса, економија наше државе била је нестабилна. То је за собом повукло многе друге проблеме и изазове, као што су сиромаштво, глад, несташица различитих залиха хране. Последице пандемије уочљиве су и када говоримо о психи и здрављу људи. Здравље људи који су преležали ову заразу је нарушено, те су последице короне по неке људе изузетно озбиљне. Осим на физичко здравље, обавезно затварање и немогућност нормалног друштвеног функционисања, утицало је значајно на психичку стабилност људи. Повећан број оболелих доводи до лошег здравственог стања грађана, самим тим и здравственог система државе, што као резултат може имати и увођење ванредног стања. Једна од превентивних мера, осим тражења контакта, здравственог надзора, личне заштите и изолације, јесте и имунизација односно давање вакцина које садрже антитела, у циљу спречавања даљег ширења вируса.

5.8 Угрожавање животне средине

Према Закону о заштити животне средине она представља „скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот.“ Законом се уређује интегрални систем заштите животне средине, чија се основна улога односи на остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини, али се и велика пажња посвећује обезбеђивању уравнотеженог односа привредног развоја и животне средине у Републици Србији. Њу чине различити фактори који утичу на живот, развој и правилно функционисање организама који живе у њој. У те факторе можемо убројити температуру, енергију, сунчеву светлост, воду, земљиште, као и узајамно дејство живих организама на простору. Животна средина је веома битна, јер повољни услови који владају у животној средини утичу на раст и развој организама. Веома је битно посветити се очувању животне средине од свих негативних активности усмерених према њој, јер оне могу оставити веома

³⁹ Закон о заштити становништва од заразних болести, Службени гласник РС, бр. 15/2016, 68/2020, 136/2020

тешке последице по животну средину, а самим тим и на безбедност државе. Очување животне средине као медијума раћања, развоја и битисања човека, животиња или биљака, представља незаобилазни фактор унутрашње стабилности и безбедности државе.⁴⁰ Према поборницима хегемонија великих сила, животна средина представља веома битан фактор, те се угрожавањем ње, могу угрозити многе државе, њени грађани и тако остварити одређени циљеви Свакодневно се суочавамо са многим природним непогодама и променама које могу изазвати велике последице уколико се јаве у енормним количинама. Квалитет животне средине и сви ресурси који омогућавају здрав живот могу бити угрожени климатским променама. Не само да утичу на екологију државе, већ се значајно може угрозити и економија, али може довести и до социјалних промена. Извори загађивања могу бити различити, а према Закону о заштити животне средине представљају „локацијски одређене тачкасте, линијске и површинске изворе загађујућих материја и енергије у животну средину.“ Према члану 2 Резолуције Светског удружења за међународно право, загађивање у светском праву представља „испуштање материја или енергија у околину, што чини човек и чиме се узрокују штетне последице по живот и здравље људи, штети се живим врстама и екосистемима или се омета легитимно коришћење природних услова нужних за живот или производњу.“

5.8.1 Климатске промене

Свакодневно се цео свет суочава са разноврсним променама климе које могу довести до угрожавања безбедности и здравља људи. Осим што утичу на безбедност и здравље људи, оне могу допринети различитим еколошким, економским и политичким проблемима, носећи са собом велике безбедносне ризике. Неке од климатских промена које су погодиле (могу погодити) нашу државу и нанети јој штетне последице јесу суша, поплаве, пожари, земљотреси..

У последњих пар деценија, највећа пажња у истраживању климатских промена у Србији усмерена је на промену температуре и падавина. Многа истраживања показала су да се средња годишња температура у Србији повећава временом, те да се сваке године повећава по 0,60 °C по декади (у периоду од 1981 – 2017.). Република Србија се током последњих деценија суочавала са великим сушама и поплавама које су угрозиле екологију државе, пољопривредни сектор, као и инфраструктуру. Пораст дневне температуре утицао је и на ниво воде у рекама. Смањење количине падавина и пораст температуре допринео је снижавању нивоа воде у рекама Србије. Проблеми који могу настати односе се и на повећање концентрације штетних материја које доводе до загађивања вода. Суша

⁴⁰ Стајић, Љ., *ibid*, 307

представља велику претњу по пољопривреду, која омогућава пораст економије Републике Србије. Порастом температура долази до сушних периода које угрожавају плодове и повећавају патогене организме у земљишту и тиме се смањује принос. У 2012. години су научници забележили губитке у економији од чак 2 милијарде долара, а узрок томе су суше и немогућност производње одређених продуката. Са друге стране, имамо и пример прекомерних падавина које су довеле до бујица река, изливања тј. великих поплава. На обалама река налази се чак 18% територије Србије, те поплаве у тим деловима могу довести до великих економских губитака. Када говоримо о интензивним падавинама у кратким временским интервалима тј. поплавама, можемо споменути не тако далеки догађај који је погодио нашу државу, а највише град Обреновац 2014. године, када је дошло до великих поплава које су изазвале катастрофалне последице, не само грађанима, већ и њиховим домовима, животној средини... Сматра се да је око 90% насеља било потопљено и велики број људи био је евакуисан. Према одређеним извештајима економски губици су достигали суму од чак 1,4 милијарде долара. Захваљујући доброј организацији и брзој интервенцији, највећа термоелектрана у Србији „Никола Тесла“, остала је непотопљена. Повећане падавине или повећана температура значајно утиче и на здравље људи. Климатске промене могу допринети ширењу заразних болести, попут вируса Западног Нила, колере, дијареје... Такође, све промене могу допринети повећању смртности, поготово у случају поплава.

Злоупотреба достигнућа из биолошко-медицинских наука које омогућавају наменску производњу генетски модификованих микроорганизама који на ширим светским подручјима могу убити стотине милиона људи за веома кратак временски период, представља такође једну од великих опасности по животну средину.

Штетне последице по нашу државу и животну средину представља и употреба оружја са осиромашеним уранијумом који се користио на нашим просторима за време рата од стране НАТО авијације. То је допринело порасту развоја карцинома код људи, као и угрожавању флоре и фауне Републике Србије. Агенција за заштиту од јонизирајућих зрачења и нуклеарну сигурност Србије сваке године врши процену угрожености животне средине и процену здравственог ризика, контролише радиоактивност свих параметара животне средине и посебну пажњу посвећује мерењу радиоактивности деконтамираних локација на којима је било дејство муниције са осиромашеним уранијумом.

Употреба различитих пестицида тј. хемијских средстава у производњи хране, допринело је угрожавању људи и животне средине. Коришћење отровних пестицида све се више користи како би се лакше и брже обезбедиле веће количине хране.

Према Стајићу, угрожавање животне средине је могуће на два начина:

1. Радиолошко-хемијским и биолошким агенсима тј. РХБ агенсима,

2. Геофизичким оружјем.

РХБ агенси представљају све опасне и штетне материје које се могу наћи у сва три агрегатна стања (чврсто, гасовито, течено). Они могу угрозити живот и здравље људи, као и животне средине при њиховој употреби, промету, превозу или чувању. Могу настати из природних или вештачких извора и одвијати се у миру или ванредним ситуацијама. РХБ контаминација животне средине може настати и намерном употребом од стране човека у виду различитих облика угрожавања: саботаже, тероризма, диверзије. Човек или група људи могу намерно изазвати оштећење или експлозију на објектима где се налазе или производе агенси. Управо пример томе јесте деловање НАТО агресије на Југославију – бомбардовање рафинерије нафте у Новом Саду и Панчеву (гађана је чак седам пута са више од двадесет бомби и ракета). Највећу примену на територији Републике Србије имала је примена хемијског оружја. Пре свега се мисли на догађаје и активности које доводе до одлобођења опасних хемијских материја које угрожавају здравље и живот људи, материјална средства и животну средину. Војска Србије има улогу у организацији и спровођењу мера у случају напада употребом хемијског оружја. Као објекти напада (у миру и рату) чији је циљ РХБ контаминација наводе се:

- објекти за производњу и коришћење нуклеарне енергије;
- организације и институције које раде на истраживањима и развоју и коришћењу нуклеарне енергије;
- институције и организације које употребљавају радиоактивне изотопе у истраживањима, медицини...;
- рафинерије нафте;
- производња пестицида, боја, лакова;
- производња и прерада пластичних маса;
- складишта хемикалија и опасних материја;
- производња фармацеутских и козметичких производа;
- термоелектране и друго.⁴¹

Сви извори загађивања могу се одвијати тихо и свакодневно или путем акцидената у случају пожара и експлозија.

Као други начин угрожавања животне средине наводи се геофизичко оружје. Оно се односи на све методе, поступке и средства које могу угрозити животну средину својим снажним деловањем, а као последица тога јавља се угрожавање и уништавање природе и људи. Овим оружјем обухватају се напади природним процесима који су изазвани вештачким путем. Појава науке и могућност промена природних услова у случају повећања приноса

⁴¹ Стајић, Љ., *ibid*, 310.

у пољопривреди допринели су развоју геофизичког оружја. Оно изазива суше, поплаве, земљотресе и олује и на тај начин уништава материјална добра, мења климу и време, угрожава безбедност државе.

5.8.2 Енергетски изазови, ризици и претње

Нарушавањем стабилности и снабдевања енергентима из других држава може бити угрожена енергетска безбедност Републике Србије. Веома је важно да наша држава има довољно гаса, струје и нафтних деривата. Институт за политичке студије навео је два аспекта енергетске безбедности. Први се односи на потребу за обезбеђивањем довољне количине енергената тј. да се не испољава проблем њихове доступности. Други аспект односи се на проблем обезбеђивања места на коме се налазе и складиште ти енергенти. Енергетска безбедност има више аспеката од којих су три најважнији: обезбеђивање довољних количина енергената, коришћење енергената коа геополитичког и геостратегијског фактора и безбедност постојећих и потенцијалних енергетских објеката Републике Србије. Угрожавањем енергетске стабилности угрожава се безбедност и здравље људи, као и економија државе. Спорови који постоје на Косову и Метохији, а односе се на снабдевање електричном енергијом са привременим институцијама, могу довести до проблема са снабдевањем северног дела Косова и Метохије.⁴²

Да би се остварила адекватна заштита животне средине Република Србија у целини, као и сва правна и физичка лица на њеној територији морају предузети адекватне мере како би спречили угрожавање или обезбедили санацију терена након што су штетне последице наступиле. Неке од мера које треба спровести односе се на рационално коришћење природних богатстава, јачање свести о значају заштите животне средине, примену свих прописа заштите животне средине у складу са законом, али и урачунавање трошкова заштите животне средине у оквиру производних и инвестиционих трошкова. Веома је важно заштити сва наша природна добра, земљиште, воду, ваздух, шуме, као и флору и фауну, јер сви они заједно у целини омогућавају здрав опстанак, раст, развој и разноврсност свих живих бића. Када говоримо о земљишту, деградација и контаминација може нанети веома штетне последице које утичу на првобитну улогу земљишта. Загађујуће материје које се испусте у воду, утичу на сам квалитет воде, те је неопходно предузети све мере за очување површинских и подземних вода, њихових резерви, квалитета и количина. Смањењем загађујућих, токсичних материја које се налазе у ваздуху допринеће се бољем квалитету ваздуха и смањењу угрожавања здравља људи и животне средине. Значајну пажњу треба посветити заштити од свих зрачења која могу бити јонизи-

⁴² Драгишић, З., *ibid*, 41.

рајућа и нејонизирајућа, као и отклањању свих последица емисија које извори зрачења емитују или могу емитовати.

5.9 Техничко-технолошке несреће

Према члану 2 Закона о смањењу ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама из 2018. године, техничко-технолошка несрећа је „изненадни и неконтролисани догађај или низ догађаја који је измакао контроли приликом управљања одређеним средствима за рад и приликом поступања са опасним материјама у производњи, употреби, транспорту, промету, преради, складиштењу и одлагању, као што су пожар, експлозија, хаварија, саобраћајни удес у друмском, речном, железничком и ваздушном саобраћају, удес у рудницима и тунелима, застој рада жичара за транспорт људи, рушење брана, хаварија на електроенергетским, нафтним и гасним постројењима, акциденти при руковању радиоактивним и нуклеарним материјама, тешко загађење земљишта, воде и ваздуха, последице раног разарања и тероризма, а чије последице могу да угрозе безбедност, живот и здравље већег броја људи, материјална и културна добра или животну средину у већим обиму.“ Техничко-технолошке несреће настају услед постојања одређених техничко-технолошких постројења која својим неправилностима у раду изазивају одређене опасности. Техничко-технолошке несреће могу настати из различитих узрока, а последице по природу, људе и државу могу бити огромне, катастрофалне и чак смртоносне. Оне могу настати експлозијом различитих материја у складиштима/погонима, експлозијом у нуклеарним електранама... Опасне материје које се налазе у великим складиштима или фабрикама могу довести до различитих несрећа које угрожавају природу. У зависности од врсте и количине штетних материја зависи које ће се несреће догодити и које ће последице та несрећа оставити.

Несреће у нуклеарним постројењима доводе до последица које са собом односе велики број страдалих и повређених, као и последица по природу – контаминирана земљишта, ваздух, вода. Нуклеарна енергија се може користити и у војне и мирнодопске сврхе, а људском непажњом и немаром, техничко-технолошким пропустима или терористичким активностима доводи до великих оштећења чије су последице тешко отклоњиве.

Загађивање средине хемијским агенсима представља други проблем с којим се суочава наша држава. Еколози свакодневно упозоравају на загађеност средине употребом хемикалија које се могу изненадно ослободити у природу и угрозити људе, материјална добра или животну средину и довести до хемијског хазарда. Хемијски хазард се односи на могућност угрожавања здравља и живота људи, животиња и животне средине хемијским агенсима. Хемијске супстанце могу се користити и као оружје у ратовима, а као пример томе јесте напад од стране Турака 1456. година на Београд, услед чега се Београд бранио отровним облацима.

Радиоактивни отпад представљају безбедносну претњу јер своју активност задржавају најмање 50, а најдуже 1000 година, а најреалнија места за њихово одлагање су велике дубине мора и океана, чиме се директно угрожава њихово постојање. Како не би дошло до катастрофалних несрећа, најбитније је елиминисати негативне ефекте јонизујућег зрачења животне средине и човека, а пажњу треба и посветити складиштењу радиоактивног отпада у наменске објекте тј. складишта.

Пожари представљају претњу по безбедност људи, материјалних средстава и животне средине и настају услед неконтролисаног процеса горења. Шумски пожари представљају велику опасност за функционисање живог света, јер је улога шуме веома битна у размени гасова, а и шума представља природно станиште многих животињских и биљних врста. Пожари, осим еколошких последица, изазивају и економске (материјална штета коју изазивају, као и трошкови гашења и асанације терена).

Међу познатијим техничко-технолошким несрећама које су задесиле Србију у последњих пар година су:

- експлозија у војном магацину „7. јул“ 2006. у Параћину, где су повређене 22 особе,
- експлозија у наменској индустрији Милан Благојевић 2012. године где је један радник повређен,
- експлозија у наменској индустрији Крушик у Ваљевоу 2013. године, троје радника је повређено,
- 18.10.2012. године, експлозија у „Индустрији мотора Раковица“, услед експлозије бурета за „цементацију“,
- експлозија у Техничко-ремонтном заводу у Крагујевцу 2017. година, где су погинуле 4 особе, а повређено 25 људи.

Веома је битно предузети све превентивне мере како би се спречио настанак техничко-технолошких несрећа јер је њихов утицај на животну средину негативан и услед ових несрећа долази до нарушавања еколошке равнотеже која има негативне последице по читав екосистем.

6 ЗАКЉУЧАК

Кроз дефинисање сваке безбедносне претње појединачно, долазимо до закључка да свака представља велики значај за безбедност наше државе, да свака може ескалирати и нанети тешке последице по грађане и структуру државе, те се с тога мора обратити пажња на све безбедносне изазове, ризике и претње подједнако. Од свих изазова и претњи по безбедност наше државе, несумњиво је да тероризам представља највећу опасност и да може нанети највеће последице. Свакој од набројаних треба посветити довољну пажњу и приступити том проблему са озбиљношћу како не би дошло до негативних и неотклоњивих последица. Тренутно се Република Србија суочава са једном од озбиљнијих безбедносних претњи која траје већ дуже време, а то је пандемија вируса Covid-19, чије су се негативне последице одразиле на цео свет. Ширење вируса допринело је губитку великог броја људских живота, али се исто тако одразило и на економију сваке државе и изазвало велике нереде широм света. Како се времена мењају, мењаће се и претње које могу угрозити Републику Србију и њене грађане. Чињеница је да ће претње увек постојати и да увек треба радити на њиховом отклањању уз сарадњу са државним органима и службама безбедности, војске и полиције.

7 ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамов, С. (1990). Међународно јавно право. Научна књига. Београд.
2. Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). Security – A New Framework for Analysis. Colorado
3. Бошковић М. (2008). Криминалне групе и организације. Зборник радова Правног факултета у Новом саду. Нови сад.
4. Драгишић, З. (2014). Безбедносни менаџмент. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.
5. Драгишић, З. (2020). Систем националне безбедности Србије. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.
6. Димитријевић, В. (1982). Тероризам. Досије. Београд
7. Др Ковач, М. (2003). Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности – теоријске основе. Свет књиге. Београд.
8. Закон о заштити становништва од заразних болести (2016). Службени гласник РС, 15/2016, 68/2020, 136/2020.
9. Игњатовић, Ђ. (2018). Криминологија. Београд.
10. Костић Б., Симоновић, В., Hoeflinger, L.. (2019). Цивилно друштво у превенцији и сузбијању насилног екстремизма у Србији. Извештај о мапирању. Нови Пазар.
11. Кривични законик Републике Србије (2005). Службени гласник. Београд.
12. Ковачевић, Н., Каровић С., Ковач, М. (2017). Војно дело, поглавље Оружана агресија у савременим међународним односима. Београд.
13. Мандић, Ј. Г., Станојевић, П. (2019). Корпоративна безбедност. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.
14. Министарство одбране Републике Србије. (2009). Бела књига одбране Републике Србије. Доступно на: <https://www.mod.gov.rs/cir/4350/strategije-4350> преузето 30.10.2021.
15. Министарство одбране Републике Србије. (2009). Стратегија одбране Републике Србије. Доступно на: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/akta_procedura/2019/2207-19%20-%20lat..pdf
16. Павловић, В., Стојиљковић З. (2008). Савремена држава. Београд.
17. Стајић, Љ. (2015). Основи система безбедности. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Правни факултет.
18. Стајић, Љ., Гађиновић, Р. (2007) Увод у студије безбедности. Драслар. Београд.

19. Стратегија националне безбедности Републике Србије. (2009). Београд.
20. Томашевски, К. (1983). Изазов тероризма. Младост. Београд.
21. Шпадијер-Џинић, Ј.(1988). Социјална патологија. Београд. Завод за уџбенике и наставна средства.
22. Cressey, Donald R. (1969, 313). Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America. New York: Harper
23. Преузето са сајта: <https://www.istinomer.rs/izjava/drzava-nije-uradila-nista-kada-je-kosovo-proglasilo-nezavisnost/>